

روش‌شناسی مقام معظم رهبری در تقابل با انحرافات عقیدتی

عصر غیبت با محوریت اندیشه جهاد تبیین^۱

 خدامراد سلیمیان^۲

 فاطمه رئوفی تبار^۱

۱. دانشجوی دکتری، رشته فلسفه و کلام، دانشگاه دولتی قم، قم. ایران (نویسنده مسئول).

fmrt.1371@gmail.com

۲. دانشیار، گروه مهدویت‌پژوهی، پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم، ایران.

kh.salimian@isca.ac.ir;

چکیده

انحرافات عقیدتی، به معنی بازگشت از اعتقادات صحیح به سوی التقاط و کج‌اندیشی است که راهبری و مقابله با آن در عصر غیبت به واسطه دوری جامعه از امام، شکلی متفاوت به خود می‌گیرد. این نوشتار، با روش تحلیلی-توصیفی و با هدف روش‌شناسی مقام معظم رهبری در تقابل با انحرافات عقیدتی عصر غیبت شکل گرفته و محور کار خود را بر پایه اندیشه جهاد تبیین قرار داده است. مقام معظم رهبری به‌عنوان یکی از نخبگان عصر غیبت، جهاد تبیین را بهترین راه آگاه‌سازی جامعه نسبت به انحرافات و نیز موفق‌ترین طریق دفاع از دیدگاه حق در برابر انحرافات دشمنان می‌دانند. با توجه به تقسیم‌انواع مختلف انحرافات در سه بخش فردی، فتنه دشمنان خارجی و پرسش‌ها و شبهات داخلی؛ شیوه تبیین در هر نوع، متفاوت از دیگری خواهد بود. مخاطب اصلی جهاد تبیین، افراد ناآگاه، غیرمغرض و کسانی هستند که تصویری از اسلام و اندیشه‌های اسلامی ندارند؛ باین حال، تبیین می‌تواند خنثی‌کننده حربه‌ها و مغالطات

۱. **استناد به این مقاله:** رئوفی تبار، فاطمه. (۱۴۰۲). روش‌شناسی مقام معظم رهبری در تقابل با انحرافات عقیدتی

عصر غیبت با محوریت اندیشه جهاد تبیین. جامعه مهدوی، ۸(۸)، صص ۱۶۴-۱۹۳.

<https://doi.org/10.22081/JM.2024.68213.1085>

□ نوع مقاله: علمی - ترویجی؛ ناشر: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی) © نویسندگان

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۷ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۳۰ • تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۱۲/۱۶

دشمنان نیز باشد. روش‌های تبیینی مورد تأیید مقام معظم رهبری، در روایت صادقانه حقایق، تبیین منطقی آرمان‌ها و اهداف و در بیان دستاوردهاست؛ از این رو نگهداشت جامعه از انحرافات عصر غیبت با تبیین اموری چون: مسئله امامت در ادبیات شیعه امامیه، اثبات تولد شخص مهدی، شناخت و مراجعه به منابع اصیل اسلامی، توجه به نشانه‌های قطعی ظهور، درک صحیح از معنای انتظار و سیستم نیابت عامه انجام می‌پذیرد.

کلیدواژه‌ها

مهدویت، روش‌شناسی، انحرافات عقیدتی، عصر غیبت، جهاد تبیین، مقام معظم رهبری.

مقدمه

انحرافات عقیدتی، به معنی بی‌راهه‌هایی است که در کنار مسیر اصلی هدایت و تفکر اسلامی قرار گرفته و زمینه‌ساز گمراهی و کج‌روی ره‌پویان می‌گردد. انحرافات در عصر غیبت، به واسطه محروم ماندن جامعه از ظهور امام، اشکال جدیدی به خود می‌گیرند، حیرت، هجوم شبهات، بازگشت از اعتقادات، از دست دادن تحمل و بردباری، شک و تردید در وجود امام و اصل دین و در نتیجه بازگشت از آن و ارتداد، روایت‌های دروغین و... سبب می‌شود حفظ عقاید دینی در این عصر، سخت‌تر از دوران حضور ائمه علیهم‌السلام باشد. آنچه در این مسیر، مهم به نظر می‌رسد دستیابی به روشی مناسب در جهت جلوگیری از این نوع انحرافات است.

آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یکی از دغدغه‌مندان در این عرصه و در سمت دیده‌بان نظام جمهوری اسلامی، روش جهادی تبیین را به‌عنوان یکی از مؤثرترین راه‌های پیش‌گیری و درمان انحرافات می‌داند. هدف از این نگارش، روش‌شناسی ایشان در مقابله با انحرافات عقیدتی عصر غیبت بر پایه نظریه جهاد تبیین است که با شیوه توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به نگارش درآمده است. در این راستا به چند پرسش اساسی نیز پاسخ داده می‌شود:

از منظر مقام معظم رهبری شاخصه‌های عصر غیبت و انواع انحرافات عقیدتی که جامعه این عصر را تهدید می‌کند چیست؟

از منظر مقام معظم رهبری، روش‌های تبیینی در جهت کنترل انحرافات عقیدتی عصر غیبت چیست؟

نکته قابل توجه آنکه پیش‌ازاین، هیچ اثری هم‌سو یا همنام با نگارش حاضر به رشته تحریر درنیامده است و این ایده در ذهن نگارنده این اثر شکل گرفته است؛ اگرچه در بحث انحرافات عصر غیبت و اندیشه جهاد تبیین به‌صورت مستقل، نگارش‌هایی وجود دارد؛ اما به جهت تفاوت عمده اهداف و محتوای آن آثار با اثر پیش‌رو تنها به ذکر نمونه‌هایی از این آثار بسنده می‌شود:

۱. مقاله «مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری»، به قلم (کرمی، ۱۴۰۲) که در این اثر،

آماری از سخنرانی‌های مقام معظم رهبری پیرامون مباحث مهدویت ارائه شده و تفاوت آن با اثر حاضر هم در روش تحقیق و هم در گستره مباحث است که این اثر، تنها به روش‌شناسی مقام معظم رهبری در تقابل با انحرافات عصر غیبت می‌پردازد.

۲. مقاله «تحلیل روایی مبانی و اصول انتظار در بیانات آیت الله خامنه‌ای»، به قلم (سلیمان و شاهرخی، ۱۳۹۹) که این اثر نیز اگرچه به یکی از ریز موضوعات مهدوی با تمرکز بر آثار مقام معظم رهبری می‌پردازد؛ اما تفاوت‌های عمده‌ای با اثر پیش‌رو هم در موضوع محوری و هم در روش بحث دارد.

۳. مقاله «الزامات و موانع اخلاقی جهاد تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری با تکیه بر نقش روحانیت»، به قلم (نجم‌آبادی، ۱۴۰۱) که این اثر نیز همچون این مقاله، بر پایه اندیشه جهاد تبیین مقام معظم رهبری شکل گرفته است؛ اما محوریت دو اثر با یکدیگر، تفاوت دارند.

۴. مقاله «گستره جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای» به قلم (حیایی، ۱۴۰۱) که این اثر نیز همچون مقاله پیشین از جهت تمرکز بر اندیشه جهاد تبیین با اثر حاضر، مشابهت دارد؛ اما محوریت مباحث و روش بحث در آن‌ها، متفاوت است.

۱. مفهوم‌شناسی و ادبیات نظری تحقیق

پیش از هر چیز لازم است مبانی نظری پژوهش مورد توجه قرار گیرد:

۱-۱. روش‌شناسی

روش‌شناسی یا متدولوژی^۱ بخشی از علم منطق است که پیرامون روش‌های مختلف معرفت و علوم، تحقیق می‌کند. تحقیق در روش‌های عام؛ مثل تحلیل، ترکیب، استقراء، استنتاج، شهود و استدلال و امثال آن و همچنین تحقیق در روش خاص هر یک از علوم مانند روش علوم ریاضی و... بر عهده روش‌شناسی است (صلیبا، ۱۳۶۶، ص ۴۴۶)؛ بنابراین،

1. Methodology

روش‌شناسی، دانشی است که تلاش دارد مفاهیم اساسی و ابزارهای عقلانی را که یک روش، برای وصول به هدف، به آن نیازمند است، فراهم آورد.

۱-۲. مفهوم و عوامل انحراف عقیدتی

انحراف در لغت به معنی عدول کردن یا به طرفی مایل شدن، کج‌روی و کج‌اندیشی آمده است (راغب، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۴۷۱) و در اصطلاح، بسته به متعلق، معانی متعددی را به خود دیده است. انحراف عقیدتی، یکی از انواع انحراف دینی است که از اندیشه و عقیده، برمی‌خیزد. از نگاه دینی، مخالفت با دستورهای الهی، انحراف نام دارد که با اصطلاح گناه یا معصیت از آن یاد می‌شود. در ظاهر به نظر می‌رسد معیار انحراف دینی، تکالیف الهی باشد؛ اما تکالیف، همیشه به کمال انسانی، ناظرند و در حقیقت، معیار ارزیابی، کمال حقیقی انسان است که با اصطلاح قرآنی عبودیت، شناخته می‌شود (ذاریات، ۵۶) انحراف دینی نیز بنا بر جایگاه و سرمنشأ انحراف و نقطه بروز و ظهور آن، در دو دسته قرار می‌گیرد: ۱. انحراف در اندیشه و باور (کج‌اندیشی) ۲. انحراف در عمل و رفتار (کج‌روی)؛ بنابراین، ناظر به معنای لغوی باید گفت؛ انحراف، میل از استقامت و راه مستقیم به جهتی خاص است که سبب سقوط و گمراهی می‌شود. مقصود از انحراف عقیدتی در این مجال، بخش نخست انحرافات دینی؛ یعنی، کج‌اندیشی است.

برای دریافت معیاری دقیق و بی‌نقص از عوامل انحراف، نخست باید مسیر مستقیم و اصلی را شناخت. مسیر اصلی در اعتقادات یک مسلمان، حرکت براساس دستورات قرآن و سنت پیامبر و ائمه معصومین علیهم‌السلام است؛ بنابراین شناخت انحراف و عوامل آن نیز تنها از همین طریق ممکن است. قرآن کریم، عوامل متعددی را سبب انحراف عقیده و عملکرد معرفی کرده است که به‌طور کلی می‌توان، این عوامل را در دو دسته جای داد:

الف: عوامل وابسته به شخص: مقصود از عوامل وابسته به شخص؛ یعنی، مجموعه‌ای

از ویژگی‌های انسانی و شخصیتی که از درون، فرد را به سمت انحراف سوق می‌دهد. قرآن کریم، چند عامل درونی را در انسان، زمینه‌ساز انحراف می‌داند:

۱. اختیار: انسان، می‌تواند با تفکر و اراده خود، مسیرهای مختلف را شناسایی نموده

و بهترین آن‌ها را برگزینند. انتخاب انحراف، یکی از عوامل مهم در انحراف عقیده و عملکرد است (روم، ۴۱)؛

۲. مقهور شدن در برابر امیال و کشش‌های نفسانی: در درون انسان، غرایز و کشش‌هایی وجود دارد که او را به سمت انحراف دعوت می‌کند. این البته به معنی دست‌بسته بودن و ناتوانی انسان در کنترل خواست این غرایز نیست. این کشش‌ها گاه، مادی و حیوانی و گاه، گرایش‌های متعالی به انحراف کشیده شده و دنیاطلبانه است (ص، ۲۶)؛

۳. ضعف شخصیت و فقدان هویت: خروج انسان از دایره اخلاق و دین، سبب شکل‌گیری ملکاتی رفتاری در او می‌شود که خود، عامل انحراف و کج‌اندیشی می‌گردد: خشم و ناراحتی (اعراف، ۱۵۰)، کینه و نفرت (مائده، ۲)، عشق و شیفتگی (یوسف، ۳۰)، حسادت (یوسف، ۸-۹)، خودکم‌بینی (اعراف، ۱۳۸)، گرایش به محسوسات و ملموسات (نساء، ۱۵۳)، تقلید کورکورانه و بدون تحقیق (زخرف، ۲۲) و... از جمله آن‌هاست.

ب. عوامل بیرونی: عوامل بیرونی، به معنای عوامل خارج از انسان است و خود در دودسته عوامل درون اجتماعی و عوامل خارج از اجتماع، تقسیم می‌شود.

۱. عوامل درون اجتماعی، به معنی زمینه‌ها و اسباب انحرافی است که در بستر جامعه محل زندگی انسان وجود دارد. انحرافات جریان حاکم بر جامعه و به عبارتی حکومت‌ها، ناهنجاری‌ها (نور، ۹)، فشارهای اجتماعی؛ همچون فقر (نور، ۳۳)، فرقه‌ها و گروه‌های فکری انحرافی (نمل، ۳۴)، هم‌نشینی و دوست‌های نامناسب (نساء، ۱۴۰)، خرده‌فرهنگ‌های غلط و خرافات (اعراف، ۸۲) از جمله عوامل مؤثر در انحراف اجتماعی است.

۲. عوامل خارج از اجتماع نیز همچون احساس حقارت و خودباختگی در برابر داشته‌های دیگران (بقره، ۴۹)، تلاش دشمنان در جهت ایجاد انحراف، مغالطات، دروغ افکنی و شبهه‌پراکنی (انعام، ۱۱۲)، هم‌نشینی با کفار (نساء، ۱۴۰) و... است که می‌تواند نقش بسیار مهمی در ایجاد انحراف عقیدتی ایفا کند.

۱-۳. عصر غیبت و شاخصه‌های آن

آنچه تحت عنوان عصر غیبت از آن یاد می‌شود، ناظر به دوره دوم غیبت؛ یعنی، غیبت کبرا است. در روایات پیامبر و معصومین علیهم‌السلام از این دوره با خصائص و ویژگی‌هایی یاد شده است که در ادامه به نمونه‌هایی از آن‌ها پرداخته می‌شود:

۱. ندیدن و نشناختن امام: بارزترین مشخصه این دوران، دیده‌نشدن یا شناخته‌نشدن امام علیه‌السلام است. جدایی ظاهری بین رهبر و مردم، سبب می‌شود که این دوران از سایر اعصار پیش از خود، امتیاز یابد. مقام معظم رهبری در توصیف این ویژگی عصر غیبت می‌فرماید: «کسی است که هست، وجود دارد، حضور دارد، در بین مردم است. در روایت دارد که مردم او را می‌بینند، همچنانی که او مردم را می‌بیند، منتها نمی‌شناسند. در بعضی از روایات تشبیه شده است به حضرت یوسف که برادران او را می‌دیدند، بین آنها بود، در کنار آنها بود، روی فرش آنها راه می‌رفت؛ ولی نمی‌شناختند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

۲. انتقال مسئولیت به نواب عام: پیش از غیبت صغرا، ارتباط مردم با امام از طریق نایبان مشخصی بود که نقش واسطه میان امام و مردم جامعه را داشتند. با آغاز غیبت کبرا، امام از آخرین نایب خواستند، شخص خاصی را به‌عنوان نایب پس از خود انتخاب نکند و با ارائه مشخصات و ویژگی‌هایی، نایبانی را به‌طور عمومی به جامعه معرفی کردند تا در حوادث پیشرو به آن‌ها مراجعه شود (طبرسی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۴۷۰).

از منظر مقام معظم رهبری، این انتقال مسئولیت به نواب عام، با هدف نزدیک شدن به اهداف جامعه مهدوی است؛ از این جهت می‌فرماید: «البته دولت اسلامی کامل به معنای واقعی کلمه، در زمان انسان کامل تشکیل خواهد شد؛ ... ما به قدر توان و تلاش خود می‌خواهیم مجموعه‌ی کارگزاران حکومت را - که خودمان هم جزء آن‌ها هستیم - به نقطه‌ای برسانیم که با نصاب جمهوری اسلامی تطبیق کند. ما می‌خواهیم خود را به حد نصاب نزدیک کنیم» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۶/۸).

۳. گسترش ابتلائات و آشفتگی‌ها، ظلم و گناه و هجوم شبهات: اصل غیبت و دوری از امام، نقطه آزمایش است، با این حال، تعابیر روایات، حاکی از آن است که دوران

غیبت با امواج مختلفی از بلایا و ابتلائات همراه است: ترس، گرسنگی، بیماری، افزایش قیمت‌ها و... که همه این‌ها به نوعی، آزمایش و امتحان الهی است (اربلی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۰)؛ همچنین براساس روایتی دیگر که از پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام رسیده؛ پیش از ظهور، ظلم و ستم، جهان را فرا می‌گیرد. علی علیه السلام می‌فرماید: «به راستی این زمین از ستم و بیداد پر خواهد شد چنانکه کسی جز در نهان به خداوند معتقد نباشد...» (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۳۸۲). در روایات، انواع متعددی از شبهات و تردیدها در زمان غیبت بیان شده است که گاه ناظر به وجود و حیات امام زمان و گاه در اصل دین و ایمان به خداوند است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «... در ولادت قائم ما و غیبت او و طولانی شدن آن مردم با ایمان، گرفتار بلاها و مصیبت‌ها هستند و به جهت طولانی شدن دوران غیبت، در دل‌هایشان شک و تردید راه می‌یابد و بیشتر آنها از دینشان برمی‌گردند» (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۳۵۲).

مقام معظم رهبری، در همین رابطه می‌فرماید: «قبل از دوران مهدی موعود، آسایش و راحت‌طلبی و عافیت نیست ... قبل از ظهور مهدی موعود علیه السلام، در میدان‌های مجاهدت، انسان‌های پاک امتحان می‌شوند؛ در کوره‌های آزمایش وارد می‌شوند و سربلند بیرون می‌آیند و جهان به دوران آرمانی و هدفی مهدی موعود ارواح‌نفاذ روزبه‌روز نزدیکتر می‌شود» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

۴. ظهور مدعیان و دروغ‌گویان: به دلیل اقتضائات عصر غیبت، مدعیان زیادی در طی این مدت، مدعی می‌شوند که حجت خدا و قائم هستند؛ همچنین عده‌ای برای ظهور، زمان تعیین می‌کنند و از این جهت، ادعاهایی دارند. ائمه علیهم السلام امر ظهور را وابسته به خدا دانسته و هر کس درباره آن به‌طور مشخص، مدعیاتی داشته باشد؛ دروغ‌گو خوانند (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۳۶۸).

رهبر معظم انقلاب، کارهای عامیانه و جاهلانه را از دستاویزهای مدعیان و منحرفان می‌داند و معتقدند: «از جمله چیزهایی که می‌تواند یک خطر بزرگ باشد، کارهای عامیانه و جاهلانه و دور از معرفت و غیر متکی به سند و مدرک در مسئله مربوط به امام زمان علیه السلام است که همین، زمینه را برای مدعیان دروغین فراهم می‌کند. کارهای غیر عالمانه، غیر مستند، غیر متکی به منابع و مدارک معتبر، صرف تخیلات و توهمات؛

این جور کاری مردم را از حالت انتظار حقیقی دور می‌کند، زمینه را برای مدعیان دروغ‌گو و دجال فراهم می‌کند؛ از این بایستی به شدت پرهیز کرد. در طول تاریخ مدعیانی بودند؛ بعضی از مدعیان هم همین چیزی که حالا اشاره کردند، یک علامتی را بر خودشان یا بر یک کسی تطبیق کردند؛ همه‌ی اینها غلط است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

بر اساس روایات و شاخصه‌هایی که برای عصر غیبت بیان شد؛ می‌توان انحرافات این عصر را در دو دسته کلی جای داد:

۱. انحرافات شکل گرفته بر اثر ویژگی‌های خاص فردی؛ همچون ضعف ایمان و درونی نشدن باورهای دینی.
۲. انحرافات شکل گرفته از سوی عوامل خارجی؛ این عوامل گاه از درون جامعه نشئت گرفته است؛ همچون التقاط و اختلاط باورهای صحیح و غلط و نیز ادعای مدعیان و دروغ‌گویان و گاه از بیرون جامعه اسلامی در نتیجه توطئه‌های دشمنان شکل می‌گیرد؛ مانند شبهات و تردیدهایی که بر اعتقادات شیعه وارد می‌شود. هر یک از این انحرافات به پاسخی درخور و متناسب نیازمند است.

۱-۴. مفهوم و منشا جهاد تبیین

«جهاد» در لغت به معنی صرف نیرو و مشقت در دفع دشمن (راغب، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۲۰۸) و «تبیین» به مفهوم تفصیل دادن و آشکار کردن امور پنهان است (راغب، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۱۵۶). در اصطلاح علوم مختلف، می‌توان معانی متعددی برای آن در نظر گرفت. با این حال، آنچه در این نوشتار، مقصود است، اصطلاح «جهاد تبیین» به‌عنوان یکی از کنش‌های مهم نخبگان در مواجهه با انحرافات است؛ بنابراین، همان‌گونه که در جهاد نظامی، مشقت‌ها و تلاش‌های زیادی برای دفع حملات دشمن، لازم است؛ در برخی دیگر از عرصه‌ها نظیر عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی، تربیتی و... نیز تلاش‌ها و مشقت‌های فراوانی باید صورت بگیرد تا ابهاماتی که در اذهان، شکل گرفته، مرتفع شود. در این میان، تبیین‌کننده، متحمل هزینه‌های متعددی می‌شود تا به جای محافظه‌کاری و اهمال، روشن‌گر حقیقت باشد؛ از این سو، تبیین در برخی عرصه‌ها به جهاد، تبدیل می‌شود.

رهبر انقلاب اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از نخبگان عصر غیبت، در سنوات متعدد، تأکید زیادی بر مسئله تبیین داشتند و در سال‌های اخیر، اصطلاح «جهاد تبیین» و «سلاح تبیین» را بنیان نهادند. این اصطلاح، در واقع، فتوایی از سوی مقام معظم رهبری است که در نیمه دوم سال ۱۴۰۰ در جهت مقابله با انحراف و تحریف در ارزش‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی صادر شد (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱).

منشأ این اصطلاح به روایت ارزشمندی از امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌رسد: «وَاللَّهِ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَقْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ خدا را خدا را درباره جهاد با اموال و جان‌ها و زبان‌های خویش در راه خدا» (نهج‌البلاغه، نامه ۴۷).

عبارت جهاد با زبان، بر جهاد تبیین و بیان دستاوردها و داشته‌ها دلالت دارد و حضرت در کنار جهاد با مال و نفس، آن را یکی از اقسام جهاد برشمردند؛ بنابراین، متعلق تبیین، یا در جهت بیان ویژگی‌های مثبت و تکیه بر توان درون مجموعه است، یا فنون و حرب‌های دشمن داخلی و خارجی را بیان می‌دارد. ویژگی‌های مثبت با توضیح، تبیین و یادآوری این عناوین انجام می‌پذیرد: ۱. داشته‌ها، امکانات، موقعیت‌ها و استعدادها؛ ۲. دستاوردها و فضائل و موفقیت‌های به‌دست آمده؛ ۳. ترسیم سیمای اعصار گذشته، کاستی‌ها و نواقص آن‌ها؛ ۴. جاذبه‌ها و نقاط بکر نیازمند تحقیق و بررسی و ۵. دلایل عقب‌ماندگی‌ها و شکست‌ها.

در مصاف دشمنان نیز اگرچه تبیین، تأثیر چندانی بر حرب‌ها و فنون حمله‌ای دشمن و تغییر چهره و اهداف او ندارد؛ اما موجب آگاهی دوستان ناآگاه، غافل یا خودباخته می‌شود؛ از این جهت لازم است این موارد، توضیح داده و یادآوری شود: ۱. تحریف‌ها، ۲. نقشه و اهداف دشمن، ۳. بیراهه‌ها، فرق انحرافی و دروغ مدعیان و ۴. شبهات و بزرگ‌نمایی افراطی ضعف‌ها از سوی دشمن.

۲. ضرورت تبیین در تقابل با انحرافات

روش‌های مختلفی برای مواجهه با انحرافات در اندیشه رهبری، بیان شده است که از این میان رسالت این نوشتار، تمرکز بر کنش یا جهاد تبیین است. ضرورت این بحث از

دیدگاه مقام معظم رهبری، به عناوین ذیل، تقسیم می‌شود:

۱. جلوگیری از سوءاستفاده دشمن: بدون تبیین حقیقت، افکار عمومی در ظلمت و فضای غبارآلود باقی خواهند ماند و دشمن، سوءاستفاده خواهد کرد. مقام معظم رهبری از این امر مهم، این‌گونه یاد کردند: «شما روایت کنید حقایق جامعه خودتان، کشور خودتان و انقلابتان را. اگر روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند، هر جوری دلش می‌خواهد توجیه می‌کند، دروغ می‌گوید، صد و هشتاد درجه خلاف واقع، جای ظالم و مظلوم عوض می‌شود» (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱).

۲. عامل و محرک حرکت: هر حرکتی، نیاز به محرک و عاملی برای حرکت دارد، مقام معظم رهبری، این عامل را تبیین می‌دانند: «تبیین، اساس کار است و ما با ذهن‌ها و دل‌ها مواجه هستیم. باید دل‌ها قانع شود تا بدن‌ها حرکت کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۴/۱۲).

۳. مقابله با رسانه‌های مهاجم: یکی از اساسی‌ترین تاکتیک‌ها در حملات دشمن، استفاده از ابزار رسانه در جهت شبهه‌پراکنی و مسموم کردن فضای فکری جامعه است. برای مقابله با تهاجمات رسانه‌ای، جهاد تبیین، یک وظیفه قطعی و فوری است (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹).

۴. استفاده از ابزار و سلاح متناسب در جنگ‌های سخت و جدید: در جنگ‌های سخت، نمی‌توان با سلاح‌های قدیمی؛ همچون شمشیر، نیزه و... به مبارزه با توپ، موشک و مانند آن رفت. سلاح تبیین، یک بخش نرم‌افزاری مهم دارد. بایستی با این سلاح، سخن نو گفت و شیوه نو در بیان داشت (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).

۵. مقابله با ابزاری شدن دین در دست دنیامداران: بی‌توجهی به جهاد تبیین، سبب می‌شود، دنیامداران دین را هم وسیله هوس‌رانی و شهوت‌رانی خود قرار دهند: «دین در دست اشرار و بدکرداران گرفتار بوده که در آن از روی هوا و خواهش رفتار می‌شده و با آن دنیا می‌خواستند» (نهج‌البلاغه، ص ۴۲۶).

۱-۲. بایسته‌ها و لوازم

موفقیت هر چه بیشتر در بیان حقایق، داشته‌ها و دستاوردها؛ مرهون توجه به بایسته‌ها

و در نظر داشتن شرایطی است. اگرچه مکان، زمان، مخاطب، فرهنگ، آداب و رسوم و سایر عوامل فردی و محیطی؛ شرایط خاصی را ایجاد می‌کند؛ اما می‌توان چند امر را به‌عنوان لوازم کنش یا جهاد تبیین، مشترک میان عموم دانست. قرآن کریم به‌عنوان کتابی که از همان آغاز، مبنای کار خویش و رسالت پیامبران را تبیین می‌داند (نحل، ۴۴)، شماری از لوازم تبیین را برشمرده است:

۱. در نظر گرفتن شرایط: رعایت شرایط حالی، مقالی، مقام و سطح مخاطبین و نیز اکرام و احترام به مخاطب از جمله شرایطی است که باید در مقام تبیین به آن توجه داشت. بی‌توجهی به این امور می‌تواند نتایج عکس را در پی داشته باشد (اسراء، ۲۸ و ۳۲).
مقام معظم رهبری نیز تشخیص این را که در هر عرصه، چه جهادی باید صورت بگیرد؛ از بایسته‌های تبیین می‌داند. (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).

۲. اشراف و آگاهی کامل: تبیین و بیان حقایق، نیازمند آگاهی کامل از همه ابعاد مسئله و اشراف بر زوایای مختلف آن است. نخستین گام در تبیین، آگاهی خود تبیین‌کننده از مسائل است؛ از این جهت، قرآن کریم، نسبت به ارائه سخنی که فرد، از آن آگاهی ندارد؛ نهی نموده است (اسراء، ۳۶).

مقام معظم رهبری، دانشجویان را از مؤثرترین اقشار در جهاد تبیین می‌داند و از این جهت در دیدار با دانشجویان می‌خواهند اگر به‌عنوان دانشجوی، مسائلی برای فرد، روشن نیست؛ ابتدا برای خود به روشنگری پردازد و سپس آن را برای مجموعه دانشجویی تبیین کند (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۴/۱۲).

۳. بیان زیبا و نگاه جدید: در موارد متعددی، آگاهی‌های لازم در جامعه از مسئله وجود دارد؛ اما این نگاه، به‌درستی تبیین نشده یا بر اثر تکرار، به کلیشه و شعار مبدل شده است. بیان زیبا، قول حسن و نگاهی جدید به مسئله می‌تواند نوع خاصی از تبیین را رقم بزند (اسراء، ۵۳).

توجه به فرصت‌ها، ابزارها، سلاح‌ها و رسانه‌های روز از تأکیدات مهم مقام معظم رهبری در جهاد تبیین است: «در جنگ‌های سخت، با سلاح‌های قدیمی نمی‌شود کار

کرد... امروزه با شمشیر، نیزه و با این چیزها نمی توان به جنگ با موشک و توپ و مانند این ها رفت. جهاد تبیین نیز همین گونه است. با شیوه قدیمی نمی شود کار کرد» (خامنه ای، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).

۴. بلاغت و قوت در سخن گفتن و ارائه مستندات: نفوذ در قلب ها و عقل ها زمانی ممکن است که سخن، از قوت و استحکام کافی برخوردار باشد و این مهم، جز با ارائه مستندات و سخن از روی دلیل و منطق مقدور نخواهد بود. سخن بی استدلال، تنها یک ادعاست (احزاب، ۷۰).

در همین راستا مقام معظم رهبری نیز معتقدند؛ حقایق باید با منطقی قوی، سخن متین و عقلانیت کامل همراه با زینت عواطف انسانی و به کارگیری اخلاق، بیان شود (خامنه ای، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).

۵. رعایت انصاف در مقام نقد: جهاد و تلاش در جهت تبیین، به معنی تقدم تبیین و روشنگری بر نقد و حرکت مسلحانه است. با این حال، تبیین نیز گاه در جهت توضیح اقدامات دشمنانه است؛ از این جهت در تبیین نقادانه باید توجه داشت که از مقام انصاف، دور نشد (انعام، ۱۵۲).

مقام معظم رهبری، صبر و جهاد را - به معنای تلاش جدی و هدفمند در مقام تبیین - در قبال حرکت گمراه کننده ای که به مکتب سرازیر شده است - مهم و مؤثر می دانند و تبیین چهل روزه حضرت زینب E، حضرت سجاد علیه السلام و حضرت ام کلثوم E را عامل خروج از جهالت و ماندگاری حادثه عاشورا می خوانند (خامنه ای، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).

۲-۲. انواع روش های تبیینی

برای مقابله با انحرافات، نخست باید نوع انحراف را شناسایی نمود و سپس، راه حل مناسبی در جهت جلوگیری از بروز و اشاعه انحراف به کار گرفت. آن دسته از انحرافات که ریشه در ذات خود فرد دارد؛ همچون افسردگی، وسواس، کمبود اعتماد به نفس، خود کم بینی، نادیده گرفتن داشته ها و دستاوردهای خود و خودی ها،

نامیدی، مقاومت در برابر دانستن و دوری از جهل و... از جمله اموری است که تابع خواست و اراده خود فرد است و تا فرد برای درمان و از بین بردن مشکلات خود، اراده‌ای نداشته باشد و درصدد حل آن برنیاید، هرگونه کنشی در او با تأثیر موقت همراه خواهد بود یا به هیچ عنوان اثر نخواهد داشت؛ چراکه اصل و ریشه مشکل، همچنان باقی است و همواره، ندایی در درون فرد، او را نسبت به پذیرش حق، دچار تردید می‌کند؛ از این جهت بهترین مرجع برای پاسخ‌گویی به این مسئله، علم روان‌شناسی و مشاوره است و در تخصص پژوهش حاضر نخواهد بود.

قسم دیگری از انحرافات، بیرون از خود انسان و متأثر از عوامل و فتنه دشمنان داخلی و خارج از جامعه است. نفوذ در عقیده و فکر، در بیشتر موارد در طی جنگی نرم و بدون رویایی فیزیکی و استفاده از سلاح انجام می‌پذیرد؛ بنابراین انحرافات عقیدتی، به دفاعی متناسب و سلاحی در خور جنگ نرم نیازمندند. از منظر مقام معظم رهبری، تبیین و روشن‌گری در زمینه اندیشه‌ها و باورهای صحیح، از بنیادی‌ترین کارها در جهت ارتقای سلامت فکری جامعه و جلوگیری از انحرافات عقیدتی است.

تبیین، به‌عنوان سازوکاری در مواجهه با انحرافات، از منظر مقام معظم رهبری دارای مراتب و روش‌هایی است:

۲-۲-۱. روایت صادقانه حقایق

فرد و جامعه برای تصمیم‌گیری و تعیین مواضع خود، به اطلاعات نیاز دارد؛ از این سو، روایت صحیح و مطابق واقع از حقایق، امری حائز اهمیت است. جنگ روایت‌ها تعبیر دیگری از مقام معظم رهبری است که براساس آن، اگر جامعه و منطقی، عقاید صحیح خویش را بازگو نکند و روایت صادقانه‌ای از مواضع خویش، ارائه نکند؛ دشمن، روایت‌گری را در دست می‌گیرد و هرگونه که بخواهد با دروغ، تزویر، تقطیع و توجیه به روایت می‌پردازد (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱).

در عصر غیبت نیز روایت واقعی از حقایق، سبب می‌شود از بروز انحرافات

جلوگیری شود یا از گسترش آن، ممانعت به عمل آید. نمونه‌هایی از کنش تبیین با روش بیان حقایق در زمینه مهدویت عبارت است از:

الف. تبیین مسئله امامت و دفاع از آن

عدم شناخت صحیح از امامت به معنای شیعی کلمه، یکی از عوامل مؤثر در انحرافات عصر غیبت است؛ از این جهت انحراف ایجاد شده چه نیازمند تبیین باشد و چه نیازمند دفاع، نخست، لازم است نگاه شیعه امامیه از امامت به درستی تبیین شود؛ از این جهت روایت صادقانه در زمینه امامت، یکی از اساسی‌ترین ابعاد تبیینی در عصر غیبت است.

در طی تاریخ اسلام از زمان نبی مکرم اسلام ﷺ تا عصر امام حسن عسکری علیه السلام، امامان شیعه تلاش داشتند تا با تبیین آموزه امامت، استدلال‌های عقلی و نقلی بر آن، جایگاه امام و فوایدش، به تبیین مسئله امامت شیعی بپردازند و این جهاد تبیینی تا به آن جا رسید که جان خود را نیز در این مسیر از دست دادند. کتب تاریخی، کلامی و روایی شیعه، روایت‌گر جهاد تبیینی ائمه در طی تاریخ اسلام بوده است.

بر اساس اندیشه امامیه، امام، همچون پیامبر، انسان کاملی است که بین خداوند و موجوداتی که توان ارتباط مستقیم با او را ندارند، واسطه می‌شود و فیض الهی - چه در تکوین و چه در تشریح - را به موجودات می‌رساند. بر اساس قاعده عقلی سنخیت میان علت و معلول، میان عالم ربوبی و جهان ماده، سنخیتی وجود ندارد. موجودات عالم به دلیل فقر ذاتی و محدودیت‌های خود نمی‌توانند به‌طور مستقیم با ذات ربوبی مرتبط شوند و از فیاض مطلق، فیض دریافت کنند؛ از این جهت، واسطه‌ای لازم است که خداوند، او را برای چنین امری برگزیند تا به واسطه کمال و ویژگی‌های منحصر به فرد خود، فیض الهی را دریافت کند و به دیگر موجوداتی که توان ارتباط مستقیم با خالق خود را ندارند برساند. این واسطه، همان حجت الهی در روایات است که اگر حتی یک روز بر زمین نباشد؛ زمین با اهلس نابود می‌شوند (طبری آملی، ۱۴۱۳ق، ص ۴۳۶).

رهبر معظم انقلاب، امام را انسان کامل و تداوم بخش مسئولیت نبی می‌دانند و

معتقدند: «از جمله کارهایی که برای تداوم این نظام انجام می‌گیرد، مسئله امامت است. امام؛ یعنی آن کسی که بایستی تداوم بدهد به این نظام؛ هم از لحاظ فکری و ایدئولوژیک، یعنی تدوین ایدئولوژی، پخته کردن ایدئولوژی ... هم از ناحیه‌ی سیاسی تداوم‌دهنده است؛ یعنی ضمن اینکه یک ایدئولوگِ کامل است و مثل خود نبی بر این فکر و بر این مکتب تسلط دارد و همه‌ی اختیاراتی که نبی در زمینه این مکتب دارد؛ او هم دارد، از لحاظ رهبری سیاسی هم، زمام سیاست جامعه در دست او است، جامعه را مثل کاروانی همین‌طور قدم‌به‌قدم پیش می‌برد؛ این معنای امامت است» (خامنه‌ای، ۱۳۵۵/۱۰/۱۰).

بر اساس این نگاه، همواره حجت خداوند بر روی زمین قرار دارد و حتی اگر کسی، او را نشناسد، خللی به واسطه‌گری او ایجاد نخواهد شد؛ چراکه دریافت فیض از واسطه، نیازمند دیده‌شدن یا شناخته‌شدن او نیست و از آنجاکه شیعه، نگاهی فراتر از یک والی و حکمران به مسئله امام و امامت دارد، حضور و وجود امام بدون ظهور و رؤیت او، همچنان برکات و آثار خود را خواهد داشت. تبیین دقیق این اندیشه و توجه به محتوای این استدلال عقلی، به چند انحراف عقیدتی در عصر غیبت، پاسخ می‌دهد. نخست، کسانی که به واسطه ندیدن یا نشناختن امام زمان علیه السلام، وجود او را منکر شده‌اند یا در آن تردید نمودند، براساس این مبنای فکری، خواهند دانست که زمین نمی‌تواند حتی یک لحظه بدون وجود امام باقی بماند و هر آنچه از نعمت، خیر، وجود و کمال در پهنه هستی است، همه ناشی از وجود واسطه است. دوم، کسانی که امام را متولد ناشده می‌پندارند، با این مبنا پاسخی برای نبود امام در یک‌زمان و تولد او در زمانی خاص، نخواهند داشت؛ چراکه این مسئله سبب می‌شود مردم یک دوره خاص از وجود امام بهره‌مند شوند و مردم دوره‌های پیش از آن، در گمراهی و ضلالت به سر برند و این امر، سبب ترجیح بلا مرجح و محال خواهد بود.

ب. تولد مهدی موعود علیه السلام

مسئله تولد حضرت حجت علیه السلام؛ از دیگر عناوین مهدوی است که برای جلوگیری از

انحرافات، نیازمند روایتی صادقانه و غیرغرضمندانه است. بنابر قاعده عقلی، هیچ زمانی نمی‌تواند خالی از وجود انسان کامل و حجت الهی باشد؛ اما اینکه در واقع نیز انسان کاملی متولد شده است، با فرضیه یا استدلال عقلی، قابل پاسخ نخواهد بود. نقل، شامل نقل‌های روایی از پیامبر ﷺ و ائمه طاهرين ﷺ و نیز شواهد تاریخی، متکفل اثبات وقوع چنین حقیقتی است. در روایات پیامبر ﷺ و ائمه ﷺ، مهدی موعود ﷺ از نسل حسین بن علی ﷺ و فرزند بلافضل امام حسن عسکری ﷺ است (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۴۱۱ و نعمانی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۳۵۷).

گواهی‌ها و شواهد تولد موعود با توجه به ضرورت حفظ حضرت و خطراتی که جان او را تهدید می‌کرد، به افراد خاص و قابل اطمینانی که به خانه حضرت در رفت و آمد بودند یا از یاران نزدیک امام حسن عسکری ﷺ به شمار می‌رفتند، محدود می‌شود. باین حال، امام حسن عسکری ﷺ تلاش داشتند مسئله تولد مهدی موعود را دست کم برای یاران نزدیک خود، تبیین کنند. یاران حضرت نیز به مناسبت‌های مختلف در نزد افراد قابل اطمینان به تبیین میلاد موعود و گزارش‌هایی از آن پرداختند (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، صص ۴۰۱ و ۴۰۸ و ۴۳۰؛ نعمانی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۲۴۵ و صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۴۰۸).

رهبر معظم انقلاب، سالروز میلاد حضرت حجت ﷺ را جشن و عید بزرگی برای عموم شیعیان، بلکه همه عدالت‌خواهان عالم می‌دانند و هر ساله در جهت گرامی‌داشت این روز به ایراد سخنرانی می‌پردازند. افزون بر آن، مسئله‌حی بودن و میلاد حضرت مهدی ﷺ به صراحت نیز در برخی از بیانات رهبر انقلاب، بیان شده است: «انتظار؛ یعنی این آینده حتمی و قطعی است؛ به خصوص انتظار یک موجود حی و حاضر؛ این خیلی مسئله‌ی مهمی است. این جور نیست که بگویند کسی متولد خواهد شد، کسی به وجود خواهد آمد؛ نه، کسی است که هست، وجود دارد، حضور دارد، در بین مردم است. در روایت دارد که مردم او را می‌بینند، همچنانی که او مردم را می‌بیند، متتها نمی‌شناسند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

ج. نشانه‌ها و مدعیان

از مهم‌ترین انحرافات عصر غیبت، وجود مدعیانی است که خود را قائم، مهدی و

منجی می خوانند. از زمان حضور امامان تا حال حاضر، همواره افرادی مدعی «مهدی» بودند. این در حالی است که در کلام حضرت رسول ﷺ و دیگر ائمه علیهم السلام، مهدی ﷺ، آخرین پیشوا و فرزند امام حسن عسکری علیهما السلام است و دارای ویژگی‌ها و نشانه‌هایی است که هر امامی در اندیشه شیعه باید واجد آن باشد. ادعاهای دیگری چون یمانی بودن، تطبیق برخی علائم و شرایط بر نشانه‌های ظهور نیز از دیگر انحرافات عصر غیبت است. برای پاسخ به این دسته از انحرافات، توجه به این نکته لازم است که قرائن و نشانه‌های ظهور به دو دسته قطعی و غیرقطعی تقسیم می‌شود و نشانه‌های پیش از ظهور باید به صورت واضح و آشکار و همه باهم، اتفاق بیفتد. مقصود از علائم قطعی، نشانه‌هایی است که به طور قطعی قبل از ظهور حضرت، رخ می‌دهند و هیچ‌گونه شرطی در ایجاد آن‌ها لحاظ نشده و ادعای ظهور پیش از تحقق آن‌ها دروغ است. امام سجاد علیهما السلام فرمودند: «ظهور قائم، از ناحیه خداوند، قطعی و خروج سفیانی نیز، از جانب خداوند قطعی است و قائمی جز با سفیانی وجود ندارد» (حمیری، ۱۴۱۳ق، ص ۳۷۴).

مقام معظم رهبری در خصوص نشانه‌ها و قرائن ظهور، متذکر می‌شوند که: «در طول تاریخ مدعیانی بودند؛ بعضی از مدعیان هم همین چیزی که حالا اشاره کردند، یک علامتی را بر خودشان یا بر یک کسی تطبیق کردند؛ همه اینها غلط است. بعضی از این چیزهایی که راجع به علائم ظهور هست، قطعی نیست؛ چیزهایی است که در روایات معتبر قابل استناد هم نیامده است؛ روایات ضعیف است، نمی‌شود به آنها استناد کرد. آن مواردی هم که قابل استناد هست، اینجور نیست که بشود راحت تطبیق کرد... این‌ها کارهای منحرف کننده است، کارهای غلط‌انداز است. وقتی انحراف و غلط به وجود آمد، آن وقت حقیقت، مهجور خواهد شد، مشتبّه خواهد شد، وسیله‌ی گمراهی اذهان مردم فراهم خواهد شد؛ لذا از کارِ عوامانه، از تسلیم شدن در مقابل شایعات عامیانه بایستی به شدت پرهیز کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

یکی از راه‌های مهم و کاربردی در جهت روایت صادقانه حقائق، مراجعه به متخصصین و علماست تا حقایق را آن‌چنان که هست از آن‌ها دریافت نمود. رهبر انقلاب در همین زمینه می‌فرماید: «کارِ عالمانه، قوی، متکی به مدرک و سند، که البته

کار اهل فن این کار است، این هم کار هر کسی نیست، باید اهل فن باشد، اهل حدیث باشد، اهل رجال باشد، سند را بشناسد، اهل تفکر فلسفی باشد؛ بداند، حقایق را بشناسد، آن وقت می‌تواند در این زمینه وارد میدان شود و کار تحقیقاتی انجام دهد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸).

۲-۲-۲. تبیین منطقی آرمان‌ها و اهداف

یکی از آثار انحراف، فراموش شدن یا بی‌توجهی به آرمان‌ها و اهداف است که دشمن با استفاده از آن تلاش می‌کند نیروهای ایمانی را از مسیر اصلی، خارج سازد. آرمان‌ها و اهداف، از دیگر ابعادی است که در جهت روشن‌گری دینی و اعتقادی، پذیرای جهاد تبیین هستند. از منظر مقام معظم رهبری، هنر اصلی، این است که جمهور مردم از مجموعه و توده‌ای منفصل و مصرفی، به مجموعه‌ای پراکنگیزه و علاقمند، با همت، هدفمند و آرمان‌خواه وارد میدان عمل شوند (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۰۵/۱۲). اتصال و ایجاد مجموعه، از طریق اهداف و آرمان‌های واحد، میسر خواهد بود، به عبارتی دیگر، آنچه در یک نظام، نظم و هماهنگی ایجاد می‌کند، جهت واحد و جهت‌دار بودن است؛ از این جهت تا زمانی که آرمان‌ها و اهداف، مشخص نباشد، اتحاد و نظامی حاصل نخواهد آمد. ایجاد وحدت، همبستگی و مجموعه و نظام؛ در گرو معرفی اهداف است. در ادامه مسیر نیز برای حفظ انسجام و اتحاد جمعیت، تبیین و یادآوری آرمان‌ها و اهداف ضروری است. آرمان منتظران در عصر غیبت، وصول به حکومت عدل الهی با ظهور امام عادل حق است. با این حال، منتظر در عصر غیبت، در جهت هم‌سنخ‌سازی خود و جامعه با عصر پس از ظهور می‌کوشد. به این معنا که انتظار او با حرکت و تلاش برای رسیدن به آرمان، همراه است، نه از پای نشستن و خلاف اهداف ظهور عمل نمودن. این معنا از انتظار، با انحرافات مختلفی روبروست که در تلاش است انتظار را به حرکتی منفعلانه بدل نماید؛ از این جهت لازم است اهداف و آرمان‌های ظهور با تبیین همراه شود. مقام معظم رهبری، دعای ندبه را خطبه‌ای غرا در جهت تبیین باورها، آرزوها و شکوه‌های امامیه در طول تاریخ می‌دانند (خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۱۲/۱۲).

در مسئله انتظار، تبیین منطقی آرمان‌ها و اهداف در چند عنوان، ضروری می‌نماید:

الف. معنای انتظار

آرمان‌ها و اهداف مهدوی، وابستگی چندانی به تبیین صحیح از مسئله انتظار دارد. یأس و از دست دادن امید نسبت به برقراری عدل در جامعه، خستگی مردم از ظلم، نابرابری، ناعدالتی، عدم تحقق وعده‌های حاکمان و سیاست‌مداران، طولانی‌شدن امر غیبت و عدم دسترسی مردم به امام، برملاشدن دروغ مدعیان و... یکی از آفات و انحرافات جامعه عصر غیبت است. افزون‌بر اموری که گذشت، درک درست از حقیقت و معنا انتظار، غلبه بر این انحرافات را در پی دارد. اصل و اساس انتظار در مکتب شیعه با ایستادن، حرکت و مهیاشدن همراه است. ابوبصیر از امام صادق علیه السلام پیرامون حقیقت انتظار نقل می‌کند: «هر یک از شما باید برای خروج قائم آماده شود هر چند با یک تیر» (نعمانی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۳۲۰).

براساس اندیشه انتظار، منتظر، خود را در محضر امام می‌داند و در هر زمان به‌قدر توان خود در جهت نزدیک‌شدن به اهداف مهدوی، تلاش می‌کند. زنده‌داشتن معارف قرآن و عمل به آنچه امامان پیشین در جهت تبیین و احیاء آن کوشیدند، از جمله وظایف منتظر است. انتظار، ایجاد حرکت و آمادگی در خود، جامعه و در مرتبه بالاتر در تمام جهان است. نخبگان به‌عنوان پیشوایان مردم در عصر غیبت، پس از ایجاد امید و حرکت در خود، آن را به جامعه خویش و تمام عالم، عرضه می‌دارند تا ریشه ناامیدی در درون انسان‌های رنج‌کشیده، خشک شود. انقلاب اسلامی ایران به رهبری یکی از نخبگان عصر غیبت، نمونه‌ای از مقدمات حرکت عظیم انتظار است.

مقام معظم رهبری، ضمن توجه‌دادن مخاطبین به معنای غلط از انتظار، می‌فرمایند: «یک معنای انحرافی در باب انتظار بود که خوشبختانه امروز از آن فهم و برداشت غلط، اثر چندانی نیست. کسانی که مغرض و یا نادان بودند، این‌طور به مردم یاد داده بودند که انتظار، یعنی این که شما از هر عمل مثبت و از هر اقدام و هر مجاهدت و هر اصلاحی دست بکشید و منتظر بمانید تا صاحب عصر و زمان، خودش بیاید و اوضاع را اصلاح

کند و مفسد را برطرف نماید». (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۲/۱۱).

در مقابل، معنای صحیح انتظار را این‌گونه تبیین می‌کنند: «انتظار به معنای قانع نشدن به وضع موجود است. «انتظار داریم»، یعنی هر چه خیر و عمل خوب انجام دادیم و به وجود آمده، کم و غیر کافی است و منتظریم، تا ظرفیت نیکی عالم پُر بشود. یک بُعد دیگر از ابعاد انتظار، دلگرمی مؤمنین نسبت به آینده است. انتظار مؤمن، یعنی این که تفکر الهی - این اندیشه‌ی روشنی که وحی بر مردم عرضه کرده است - یک روز سراسر زندگی بشر را فرا خواهد گرفت. یک بُعد انتظار این است که منتظر، با شوق و امید حرکت بکند. انتظار، یعنی امید...» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۲/۱۱).

از دیگر آرمان‌های منتظران در زمان غیبت، عملی کردن توصیه پیامبر بر تبعیت از دو ثقل قرآن و عترت است که مانع از بروز هر انحرافی است. افزون بر آن، دست‌یابی به تفسیری معصومانه از دین، از اهداف اصلی زیست مؤمنانه است.

ب. بازگشت به حاکمیت قرآن و اسلام با تفسیر معصومانه

یکی از اهداف جامعه مهدوی، بازگشت به مفاهیم اصیل مندرج در قرآن کریم و سیره پیامبر ﷺ با تفسیری معصومانه بدون هر گونه التقاط، تفسیر میلی، توجیه و سوءاستفاده است که توجه به این امر می‌تواند پاسخ‌گوی بسیاری از انحرافات عصر غیبت باشد: شناخت امام و شئون او، رد ادعای مدعیان، پاسخ به شبهات با منشأ داخلی و خارجی، مقابله با تفاسیر غلط از دین و... از جمله مسائلی است که با تفسیر معصومانه از قرآن کریم و سیره پیامبر، پاسخ داده می‌شود. این اصل در بیانات مقام معظم رهبری، تحت عنوان حاکمیت قرآن و اسلام، بیان شده است (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰).

بر این اساس، انحرافات عقیدتی در تطبیق با آیات قرآن و سنت معصومین علیهم‌السلام، قابل تشخیص خواهد بود. مقصود از تفسیر معصومانه، تبیین حقیقت قرآن بدون هر گونه دخل و تصرف، توجیه، خطا و لغزش است. این امر تنها از معصوم ممکن است؛ یعنی کسی که در دریافت، تبیین، تفسیر، نگهداشت و عمل به دین و... به دور از گناه، خطا و لغزش است (طوسی، ۱۴۰۶ق، ص ۳۰۵؛ لاهیجی، ۱۳۷۲، ص ۱۱۴). افزون بر آن، علم لدنی و بدون

واسطه نیز سبب می‌شود تبیین و تفسیر معصوم از دین، قرآن و سیره پیامبر، تفسیر به رأی نباشد و حقیقت امر را منکشف سازد. دو خصوصیت عصمت و علم لدنی، موهبتی از جانب خداوند بر افرادی خاص و دارای ظرفیت و استعداد است؛ از این جهت تشخیص وجود این دو در یک شخص نیز در توان انسان نیست و خداوند است که باید مفسران و مبینان کلام خود و حافظان دین را به انسان‌ها معرفی کند؛ بنابراین در نگاه شیعه امامیه، تنها تفسیری از قرآن و سیره پیامبر ﷺ مورد پذیرش است که با نقل متواتر و موثق به معصوم برسد (مفید، ۱۴۱۴ق، ص ۱۲۹؛ حلی، ۱۹۸۲م، ص ۱۶۴). وقتی تفسیر معصومانه، معیار قرار گیرد؛ انحرافات، التقاط‌ها و شبهات، پاسخ داده می‌شود و حقایق دینی روشن می‌شود.

۲-۲-۳. بیان دستاوردها

یکی دیگر از جهاتی که نیازمند اتصال با امر تبیین و روشنگری است، دستاوردهای مؤمنین در جامعه منتظر است. این امر، افزون بر ایجاد روحیه و انگیزه در پیمودن مسیر انتظار، جلوی روایت‌های ناصحیح و مغرضانه دشمن را نیز خواهد گرفت. یکی از دستاوردهای جامعه عصر غیبت، ولایت فقیه و فقها در عصر غیبت است. این ساختار بی‌نظیر و راهکار عملی در جهت جلوگیری از انحرافات زمان غیبت، جز در میان امامیه وجود ندارد و همه فرق به‌واسطه از دست دادن اتصال خود با هدایت‌گری معصومانه یا متصل به معصوم، آسیب‌های مختلفی را تجربه نمودند. جامعه‌ای که به این دستاورد بی‌نظیر دست یابد، خود را به تفاسیر صحیح از دین مرتبط کرده و خود را به هم‌سنگ شدن با جامعه ظهور، نزدیک کرده است. تبیین و روشن‌گری در زمینه این دستاورد، لوازم، ثمرات و نتایج آن، یکی از مهم‌ترین، ابعاد تبیین در زمان غیبت به‌شمار می‌رود.

سیستم و کالت یا سازمان نواب خاص، شبکه‌ای ارتباطی در شیعه است که از امام معصوم ﷺ و عده‌ای از شیعیان نزدیک و وفادار به امام ﷺ تشکیل شده و تأسیس آن مقارن با روی کار آمدن بنی‌عباس (۱۳۲ ق) و عصر امام صادق ﷺ است. این سیستم با فرارسیدن عصر غیبت کبرا و وفات علی بن محمد سمری آخرین سفیر امام عصر (۳۲۹ق)

در طی توقیع شریفی از سوی امام عصر، جای خود را به مدیریت نائبان عام داد. شناخت ویژگی‌هایی که امامان معصوم علیهم‌السلام در طی تاریخ برای نواب خود در نظر داشتند به طور عام (طبرسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۴۵۶؛ کلینی، ۱۳۶۳، ج ۷، ص ۴۱۲) و آنچه امام زمان علیه‌السلام در طی توقیع شریف خود بدان متذکر شدند به طور ویژه (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۴۸۳) می‌تواند در شناخت نائبان حقیقی و تمیز آن‌ها از جاعلان، فرصت‌طلبان و مدعیان دروغین مؤثر افتد و از بسیاری انحرافات عصر غیبت جلوگیری نماید. نیابت عام و ولایت فقها در عصر غیبت از آنجا که شبکه‌ای متصل به معصوم است، از انحرافاتی چون: التقاط و اختلاط اعتقاد صحیح و ناصحیح، شبهات، تفاسیر به رأی، ادعای مدعیان دروغین و... جلوگیری به عمل می‌آورد. افزون بر آن، این سیستم، نتیجه اعتماد و فرصت‌بخشی ائمه طاهرین به نخبگان جامعه عصر غیبت است که تا حد و اندازه خود، در امر هدایت جامعه انسانی، اثربخش باشند. ولایت فقیهان در عصر غیبت، حرکتی از سوی منتظران است تا ریشه ناامیدی و تظلم خواهی در وجود انسان‌های عصر غیبت نخشکد و امید به تشکیل حکومتی عادلانه در وسعت جهانی را در دل‌ها زنده بدارد. در این بین، تشکیل حکومت از سوی فقها سبب می‌شود، اختیارات و آزادی عمل بیشتری برای نایب عام امام شکل بگیرد و بدین وسیله در هدایت و تبیین جلوه‌های معارف اسلامی و مهدوی و دفاع نرم یا سخت در برابر شبهات و دشمنی دشمنان، موفقیت بیشتری حاصل شود؛ از همین جهت مقام معظم رهبری نیز، ولایت فقیه را مدیریتی زنده، بالنده و پیش‌رونده توصیف نموده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴).

نتیجه‌گیری

انحرافات عقیدتی در زمان غیبت می‌تواند ناشی از یکی از این امور باشد: ۱. ویژگی‌ها و اختلالات شخصیتی؛ ۲. پرسش‌ها و شبهات درون اجتماعی؛ ۳. حملات و شبهات خارجی. انحرافات قسم نخست در تخصص این نوشتار نیست و نیازمند بررسی در فضای مشاوره و روان‌درمانی است. انحرافات دسته دوم، که به‌طور عمده از سوی دوستان و هم‌نظران شکل می‌گیرد یا از عدم آگاهی افراد از یک اصل یا اعتقاد دینی،

ناشی شده‌اند، نیازمند تبیین و روشن‌گری است؛ یعنی فرد، مؤلف است همه ابعاد مسئله را موشکافی کند و پس از آگاهی کامل بر آن، پاسخ‌گوی نیازها و پرسش‌های خود و جامعه باشد. بخش دیگری از انحرافات از سوی دشمن داخلی یا خارجی و در دو قالب جنگ نرم و سخت، سبب از کارافتادگی جامعه اسلامی می‌شود. مقابله در این بخش نیز نیازمند دفاعی متناسب است و چنانچه، اعتقادات، هدف گرفته شود و جنگ از نوع نرم باشد، تبیین اهداف و روش‌های دشمن و نیز در دست‌گیری روایت‌ها مهم‌ترین بعد دفاعی به حساب خواهد آمد؛ از همین رو، مقام معظم رهبری، جهاد تبیین را یکی از مهم‌ترین راه‌کارهای آگاه‌سازی جامعه و دفع انحرافات داخلی و خارجی برمی‌شمارند و سه روش روایت صادقانه حقائق، تبیین منطقی آرمان‌ها و نیز بیان دستاوردها را به‌عنوان راه‌کار پیش‌گیرانه یا دفاعی در عرصه انحرافات پیشنهاد می‌کنند. در مسئله مهدویت نیز از طریق در دست‌گیری روایت در تبیین مسئله امامت و تولد حضرت مهدی؛ تبیین منطقی آرمان انتظار و همراه‌شدن با تفسیر معصومانه از دین و بیان دستاورد اندیشه ولایت فقیه می‌توان از انحرافات عقیدتی در عصر غیبت، پیش‌گیری و دفاع به عمل آورد.

فهرست منابع

* قرآن

** نهج البلاغه

۱. اربلی، علی بن عیسی. (۱۳۸۱). کشف الغمه فی معرفه الاثمه. تبریز: بنی هاشمی.
۲. حلّی، حسن بن یوسف. (۱۹۸۲م). نهج الحق و کشف الصدق. بیروت: دارالکتب اللبنانی.
۳. حمیری، عبدالله بن جعفر. (۱۴۱۳ق). قرب الاسناد. قم: موسسه آل البیت علیهم السلام.
۴. حیایی، طاهره. (۱۴۰۱). گستره جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای. مجله معرفت سیاسی، ۱۴(۲۷)، صص ۷-۲۰.
۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰). بیانات: در مراسم تنفیذ حکم سیزدهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران، B2n.ir/u59742
۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۵۵). بیانات: در نشست سه‌جانبه با شهید مطهری و دکتر شریعتی، <https://khl.ink/f/50996>، ۱۳۵۵/۱۰/۱۰.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۸/۰۳/۱۹). بیانات: در دیدار با اқشار مردم. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/2082>.
۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۶۹/۱۲/۱۱). بیانات: در دیدار با اқشار مردم. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/2430>.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۰/۰۲/۱۲). بیانات: در دیدار جوانان در رشت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/3064>.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۱/۱۲/۰۶). بیانات: در دیدار با جوانان زاهدان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/11753>.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۴/۰۶/۰۸). بیانات: سخنرانی در دیدار با هیئت دولت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/3304>.

۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۳/۱۴). بیانات: در سالگرد امام خمینی. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/3463>.
۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۷/۰۶/۰۵). بیانات: دیدار نخبگان جوان دانشگاهی. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/3685>.
۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۸/۰۲/۲۲). بیانات: در جمع مردم کردستان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/6642>.
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۴/۱۸). بیانات: سخنرانی در جمع اساتید و فارغ التحصیلان تخصصی مهدویت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/12889>.
۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰/۰۷/۲۴). بیانات: سخنرانی در جمع دانشجویان کرمانشاه. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/17597>.
۱۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۵/۰۴/۱۲). بیانات: در دیدار جمعی از دانشجویان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/33694>.
۱۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۰۷/۰۵). بیانات: سخنرانی در پایان مراسم اربعین حسینی. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/48746>.
۱۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۰۹/۲۱). بیانات: در دیدار پرستاران و خانواده شهدای سلامت. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/49192>.
۲۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۱۱/۰۳). بیانات: در دیدار با مداحان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/49448>.
۲۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۱۱/۱۹). بیانات: در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/49572>.
۲۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰/۱۲/۱۹). بیانات: در دیدار اعضای مجلس خبرگان. برگرفته از: پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری: <https://khl.ink/f/49769>.
۲۳. راغب، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ق). مفردات الفاظ القرآن (ج ۱). بیروت: دارالشامیه.

۲۴. سلیمان، خدامراد؛ شاهرخی، سیدحامد. (۱۳۹۹). تحلیل روایی مبانی و اصول انتظار در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای. مجله پژوهش‌های مهدوی، ش ۳۳، صص ۲۵-۴۳.
۲۵. صدوق، محمد. (۱۳۹۵). کمال‌الدین و تمام‌النعمة (ج ۲). تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.
۲۶. صلیبا، جمیل. (۱۳۶۶). فرهنگ فلسفی (مترجم: منوچهر صانعی). تهران: انتشارات حکمت.
۲۷. طبرسی، احمد. (۱۴۰۳ق). الاحتجاج (ج ۲). مشهد: نشر المرتضی.
۲۸. طبری‌آملی، محمد بن جریر. (۱۴۱۳ق). دلائل‌الامامیه. قم: بعثت.
۲۹. طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴ق). الامالی. قم: دارالثقافه.
۳۰. طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۰۶ق). الاقتصاد فيما يتعلق بالاعتقاد. بیروت: دارالاضواء.
۳۱. کرمی، حمیدرضا. (۱۴۰۲). مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری. مجله مشرق موعود، ۱۷(۶۶)، صص ۷-۲۵.
۳۲. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۳). الکافی (ج ۱ و ۷). تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.
۳۳. لاهیجی، عبدالرزاق. (۱۳۷۲). سرمایه ایمان در اصول اعتقادات. قم: انتشارات الزهراء علیها السلام.
۳۴. مفید، محمد بن نعمان. (۱۴۱۴ق). تصحیح الاعتقادات الامامیه. قم: کنگره شیخ مفید.
۳۵. نجم‌آبادی، زهرا. (۱۴۰۱). الزامات و موانع اخلاقی جهاد تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری با تکیه بر نقش روحانیت. مجله اخلاق، ۱۲(۶۸)، صص ۱۰۳-۱۲۸.
۳۶. نعمانی، محمد بن ابراهیم. (۱۴۲۶ق). الغیبه (ج ۱). قم: مدین.

References

* The Quran

** Nahj al-Balagha

1. Erbeli, A. (1381 AP). *Kashf al-Qama fi Ma'arifa al-A'imah*. Tabriz: Bani Hashemi. [In Persian]
2. Hayaei, T. (1401 AP). The extent of Jihad explanation in Imam Khamenei's defense thought. *Journal of Political Sciences*, 14(27), pp. 20-7. [In Persian]
3. Heli, H. (1982). *Nahj al-Haq va Kashf al-Sidq*. Beirut: Dar al-Kotob al-Lebanani.
4. Himyari, A. (1413 AH). *Qurb al-Asnad*. Qom: Alulbait Institute. [In Arabic]
5. Karami, H. R. (1402 AP). Mahdism in the thought of Supreme Leader of Iran. *Mashreqe Mouood*, 17(66), pp. 25-7. [In Persian]
6. Khamenei, S. A. (1355 AP). *Statements: in a tripartite meeting with Shahid Motahari and Dr. Shariati*, From: <https://khl.ink/f/50996>. [In Persian]
7. Khamenei, S. A. (1368 AP). *Statements: In a meeting with people*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/2082>. [In Persian]
8. Khamenei, S. A. (1369 AP). *Statements: In a meeting with people*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/2430>. [In Persian]
9. Khamenei, S. A. (1380 AP). *Statements: At the youth meeting in Rasht*. From: Supreme Leader's information Website: <https://khl.ink/f/3064>. [In Persian]
10. Khamenei, S. A. (1384 AP). *Statements: speech in the meeting with the government team*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/3304>. [In Persian]
11. Khamenei, S. A. (1387 AP). *Speeches: at the meeting of young university elites*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/3685>. [In Persian]
12. Khamenei, S. A. (1387 AP). *Statements: On the anniversary of Imam Khomeini*. From: Supreme Leader's information Website: <https://khl.ink/f/3463>. [In Persian]
13. Khamenei, S. A. (1388 AP). *Statements: among the people of Kurdistan*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/6642>. [In Persian]

14. Khamenei, S. A. (1390 AP). *Statements: speech in the group of professors and graduates specialized in Mahdiism*. Taken from: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/12889>. [In Persian]
15. Khamenei, S. A. (1390 AP). *Statements: speech to the students of Kermanshah*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/17597>. [In Persian]
16. Khamenei, S. A. (1393 AP). *Statements: In a meeting with the youth of Zahedan*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/11753>. [In Persian]
17. Khamenei, S. A. (1395 AP). *Statements: In a group meeting with students*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/33694>. [In Persian]
18. Khamenei, S. A. (1400 AP). *Statements: at the ceremony of the execution of the verdict of the 13th term of the Islamic Republic of Iran*, From: B2n.ir/u59742. [In Persian]
19. Khamenei, S. A. (1400 AP). *Statements: In the meeting of Air Force commanders and employees*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/49572>. [In Persian]
20. Khamenei, S. A. (1400 AP). *Statements: In the meeting with the madahs*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/49448>. [In Persian]
21. Khamenei, S. A. (1400 AP). *Statements: In the meeting with the nurses and families of health martyrs*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/49192>. [In Persian]
22. Khamenei, S. A. (1400 AP). *Statements: speech at the end of Imam Hossein Arbaeen ceremony*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/48746>. [In Persian]
23. Khamenei, Seyed Ali. (1400 AP). *Statements: In the meeting of the members of the Council of Experts*. From: Supreme Leader's information website: <https://khl.ink/f/49769>. [In Persian]
24. Koleyni, M. (1363 AP). *Al-Kafi* (Vols. 1 & 7). Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyeh.

25. Lahiji, A. (1372 AP). *The capital of faith in the principles of belief*. Qom: Al-Zahra Publications. [In Persian]
26. Mofid, M. (1414 AH). *Tashih al-Itiqadat al-Imamiya*. Qom: Sheikh Mufid Congress. [In Arabic]
27. Najmabadi, Z. (1401 AP). Ethical requirements and obstacles of jihad of explanation in the thought of the Supreme Leader of Iran, relying on the role of the clergy. *Journal of Ethics*, 12(68), pp. 103-128. [In Persian]
28. Nomani, M. (1426 AH). *Al-Ghaibah* (Vol. 1). Qom: Madin. [In Arabic]
29. Ragheb, H. (1412 AH). *Mufradat Alfaz al-Qur'an* (Vol. 1). Beirut: Dar al-Shamiya. [In Arabic]
30. Sadouq, M. (1395 AP). *Kamal al-Din va Tamam al-Na'ama* (Vol. 2). Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiyeh. [In Persian]
31. Saliba, J. (1366 AP). *Philosophical culture* (M, Sanei, Trans.). Tehran: Hekmat Publications. [In Persian]
32. Salimian, K., & Shahrokhi, S. H. (1399 AP). Narrative analysis of the bases and principles of the waiting in Ayatollah Khamenei's statements. *Mahdavi Research*, 33, pp. 25-43. [In Persian]
33. Tabari Amoli, M. (1413 AH). *Dala'il al-Imamah*. Qom: Ba'ath. [In Arabic]
34. Tabarsi, A. (1403 AH). *Ihtijaj* (Vol. 2). Mashhad: Nashr al-Mortaza. [In Arabic]
35. Tusi, M. (1406 AH). *Al-Iqtisad fima Yata'alaq be al-Itiqad*. Beirut: Dar al-Azwa. [In Arabic]
36. Tusi, M. (1414 AH). *Al Amali*. Qom: Dar al-Thaqafa. [In Arabic]